

פרשת כי תצא שנת תשע"ט

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

את מלחמותיכם שאז היה הזמן הנאות לצרכו לא אחרי הכבוש והחלוק והישיבה בטח בדד בארץ, וזהו אמרו ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי, רוצה לומר לא להכרח ולא לצורך כלל כי אם לעשותכם כמעשה הגוים, וזכר שכאשר יקרה זה לא ימליכו המלך ההוא כרצונם כי אם אשר יבחר ה' בו מקרב אחיהם וזהו עצם המצוה ואמתתה, רוצה לומר שום תשים עליך מלך מקרב אחיך, לא שיצוה אותם שישאלוהו, כי אם שכאשר ישאלו אותם מרצונם לא יבחרוהו מעצמם כי אם אשר יבחר ה' מקרב אחיהם, ולפי"ז יהיה ענין המלך מצות עשה תלויה בדבר הרשות, כאומר כאשר תרצה לעשות כן עם היותו בלתי ראוי, אל תעשה אותו כי אם בזה האופן, והוא דומה לפרשת כי תצא למלחמה על אויבך וגו' וראית בשביה, שאינו מצוה שיחשוק בה ויבעלנה ולא שיקחנה ויבעלנה כמו שהיא, אבל הוא דבר הרשות ומפעל היצר הרע, והמצוה היא אחרי הבעילה הראשונה ההיא, שאמר והבאתה אל תוך ביתך וכו' עיי"ש.

וכתב בספר משנת רבי אליעזר (בפרשתן) דבזה היה הויכוח בין דוד וחושי הארכי, דדוד ס"ל דהואיל ונתפרש מצות יפ"ב בתורה, בהכרח שהוא מצוה גמורה ורשאי לעשותה בהיתר גמור, ואינו רק כנגד היצר הרע, דאי נימא שאינו ראוי לנהוג כן לכתחלה, יהיה קשה היאך כתבה התורה פרשה שלימה כמעט לחינם, ולכן אמר דוד יפת תואר רחמנא שרייה היינו דהתורה התירתו בהיתר גמור.

וע"ז אמר לו חושי הארכי, מאי טעמא לא דרשת סמוכין, דהיינו דסמכה תורה פרשת יפת תואר לפרשת בן סורר ומורה, ושם כתיב אשר איננו שומע בקולינו וגו', ואיתא במסכת סנהדרין (דף ע"א), הואיל וכתיב בקולנו חסר מלמד שיהיה להם קול אחד, דהיינו דקול של אביו ואמו יהיו שניהם שווין, וזה דבר שאי אפשר דהלא אם קולה עבה ה"ה איילונית שאינה ראויה להוליד, וכמו כן אם קולו דק כמו קול אשה ה"ה סריס כמבואר במסכת יבמות (דף פ"ג), ולכן אמרו שבן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות, והא דכתיב בתורה אינו אלא לדרוש ולקבל שכר עיי"ש, הרי דמצינו דהתורה כתבה פרשה שלימה רק כדי שנקבל עליו שכר לדרוש, ומעתה י"ל דגם פרשת יפ"ת לא כתבה התורה שיהא היתר גמור רק בשביל היצר הרע, כדמצינו דמדאורייתא מחלקינן בין לכתחלה ודיעבד עכ"ד עיי"ש.

כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ויטרו אתו ולא ישמע אליהם: ואיתא במסכת סנהדרין (דף ק"ז), ואמר רב יהודה אמר רב, בקש דוד לעבוד ע"ז, שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים, ואין ראש אלא ע"ז שנאמר והוא צלמא רישיה די דהב טב, והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו, אמר לו לדוד, יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז, אמר לו, מלך שכמותי יהרגנו בנו (חסיד שכמותי הרגו בנו ויהו מתרעמין על מרותיו של הקב"ה ונמצא שם שמים מתחלל בפרהסיא), מוטב יעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא (מוטב שאעבוד ע"ז ואחלל את השם אני לבדי ולא יחלל אותו כל העם), אמר, מאי טעמא קנסיבת יפת תואר, א"ל יפת תואר רחמנא שרייה, א"ל לא דרשת סמוכין דסמין ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה ע"כ. ודקדקו המפ' דאמאי לא הקדים לשאלו מאי טעמא קנסיבת יפת תואר, הרי מעשה דיפת תואר הוה קדים, ורק כשראהו עובד ע"ז פנה אליו ואמר לו מ"ט קנסיבת יפת תואר.

והנבס"ד, דאיתא במסכת סנהדרין (דף כ"ג), ר' יהודה אומר, ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה (דבכלהו כתיב ירושה וישיבה, וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך, בעמלק כתיב והיה בהניח ה' וגו', ובבנין בית הבחירה כתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והדר כתיב והיה המקום וגו'), ר' נהוראי אומר, לא נאמרה פרשה זו (דשום תשים עליך מלך משום מצוה), אלא כנגד תרעומתן (שגלו לפניו שעתידים להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים), שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך (תתידים אתם לומר כן) עיי"ש.

ובספר אברבנאל (פרשת שופטים) כתב וז"ל, הנה באמרו כי תבאו אל הארץ אשר ה' אלקיך נותן לך וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי, אין בזה מצוה כלל כי לא צוה הש"י שיאמרו זה וישאלו מלך, אבל הנה הוא הגדת העתיד, יאמר אחרי היותכם בארץ הנבחרת, ואחרי הכבוש והמלחמות כלם ואחרי החלוק וזהו אמרו וירשתה וישבת בה אני ידעתי שתהיה כפויים טובה כשתאמרו מעצמכם אשימה עלי מלך לא מפני ההכרח להלחם עם העממים ולכבוש את הארץ, כי כבר היא נכבשת לפניכם כי אם להשתוות עם האומות הממליכים עליהם מלכים, ובזה מהסכלות כי היה לכם לשאול מלך בהכנסתכם לארץ ללחום

ואיתא במסכת פסחים (דף י"א), קוצרין בית השלחים (כדרך חול קודם לעומר), ושבעמקים (תבואה הגדילה בין העמקים וטעמא מפרש התם כתוב אחד אומר וקצרתם את קצירה והבאתם, אלמא מותר לקצור קודם לעומר, וכתוב אחד אומר עומר ראשית קצירכם דמשמע שהוא קודם לכל קציר, הא כיצד, ממקום שאתה מביא עומר אי אתה קוצר קודם לו, וממקום שאי אתה מביא עומר אתה קוצר, ותנן אין מביאין סולת למנחה לא מבית הובלין ולא מבית השלחין ולא מבית העמקים מפני שתבואה שלהן אינה מן המובחר) עיי"ש.

וכתבו התוס' (ד"ה קוצרין) וז"ל, פירש רש"י ממקום שאי אתה מביא אתה קוצר וכו' ובית השלחין וכל הנהו אע"ג דתניא במסכת מנחות (דף פ"ה) אם הביא כשר, כיון דלכתחילה לא יביא חשבינן ליה ממקום שאי אתה מביא, ואין לתמוה מי איכא מידי דמדאורייתא לכתחלה אסור ובדיעבד שרי, דאיכא מילי טובא דבעינן שישנה עליו הכתוב לעכב כגון קדשים עכ"ל.

ועיין בעין זוכר מהחיד"א (מערכת ד' אות ט') שכתב, דמשמע מדבריהם דלאו דוקא בקדשים בעינן שישנה עליו הכתוב לעכב, כי אפילו במילי טובא אמרינן דמדאורייתא רק לכתחלה אסור ובדיעבד שרי, דהרי כתבו מילי טובא כגון קדשים עיי"ש, אך בספר יד מלאכי (כלל ש' אות תרי"ח) כתב בדברי התוס', דדוקא בקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב אבל בשאר מילי סגי בחד קרא לעכב עיי"ש, ועיין בשדי חמד כללים (מערכת ד' אות ט"ז).

ועיין במסכת כתובות (דף ל') בתוס' ד"ה איכא שכתבו, דאע"ג דאמרינן במסכת יבמות (דף נ"ט), דכה"ג לא ישא אנוסת עצמו ומפותת עצמו ואם נשא נשוי, מ"מ כיון דלכתחלה לא ישא לא חשיבא ראוייה לקיימה, דהא לא ישא הוי מה"ת אע"ג שאם נשא נשוי עיי"ש, הרי דגם בדאורייתא שייך לחלק בין לכתחלה ודיעבד.

ואיתא במסכת קידושין (דף ס"ב), תנן אין תורמין מן התלוש על המחובר, ואם תרם אין תרומתו תרומה (מחובר אינו חייב בתרומה דראשית דגנן כתיב מידי דמידין שנאסף בכרי הלכך לא חל שם תרומה על התלוש שהופרש עליו וטבל הוא ביד כהן ויכול לתרום עליה ממקום אחר וכולה חולין והמחובר שהופרש עליו לא נתקן ולכשיתלוש צריך לתרום), והקשו התוס' (ד"ה אין תורמין), דא"כ לדבריו בתלוש נמי קודם שנתמרח לא הוי תרומה שהרי לא מידגן, וליתא, דהא אמרינן במסכת עירובין (דף ל"א), מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה דמשמע דמהני וכו', ולכך נראה לר"י, דהא דמחובר פטור נפקא לן מדכתיב ממנו דדריש בספרי ממנו ולא מן המחובר דהא קרא בתלוש מיירי, וע"כ אתא למימר ממנו אפילו בדיעבד נמי אסור, דאי משום לכתחלה אתא תיפ"ל משום דכתיב דגנן ומחובר לאו מידגן הוא, אלא שמע מינה דפסול אפילו בדיעבד במחובר, וההיא דמעשר שהקדימו בשבלים דמהני בדיעבד, מיירי בתלוש וקודם מירוח עיי"ש, הרי מבואר להדיא דבדאורייתא נמי מחלקינן בין לכתחלה לדיעבד, דהא בעינן שישנה הכתוב לפטור מחובר מתרומה.

ואיתא בכבא מציעא (דף צ"ג), האומר לאפוטרופוס (היה הולך למדינת הים ומינה אפוטרופא על נכסיו לזון אשתו ובניו), כל נדרים שתהא אשתי נודרת מכאן עד שאבא ממקום פלוני הפר לה, והפיר לה, יכול יהו מופרין, תלמוד לומר אישה יקימנו ואישה יפרנו דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר מצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו עיי"ש, וכתב הנימוקי יוסף (דף נ"ה. מדפי הר"ף), דר' יאשיהו ס"ל דאע"ג דבכל מקום אמרינן שלוחו של אדם כמותו, שאני הכא ששינה הכתוב לעכב דכתיב אישה יקימנו ואישה יפרנו עיי"ש, וכ"כ הר"ן במסכת נדרים (דף ע"ב), מבואר מזה דס"ל דלאו דוקא במילתא דקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב.

אמנם במסכת גיטין (דף ג') ד"ה וכי, כתבו התוס' אהא דפריך בגמ' וכי לא בעי ר' מאיר כתיבה לשמה מדאורייתא מדרבנן בעי, ופסול בדיעבד דבעינן אחר לא מיתוקמא מתני' כוותיה, וא"ת ומאי שנא ממחובר דאמרינן לעיל אין כותבין לכתחלה אבל בדיעבד כשר אפילו מדרבנן דמדאורייתא אין חילוק בין לכתחלה לדיעבד, וי"ל דהשתא מוקי ההיא מתני' דמחובר כר"א וחתמו אתורף קאי עיי"ש, חזינן דנקטו בפשיטות דבדאורייתא אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד.

ועיין במסכת מנחות (דף ל"ח) בתוס' ד"ה ואם, שהקשו אהא דתניא דאם הקדים תכלת ללבן יצא אלא שחיסר מצוה, דהרי דרשינן לה מקרא דלבן ברישא ונימא דמעכב דהא לא בעינן שנה עליו הכתוב לעכב אלא בקדשים, ותירצו דאין סברא דהקפיד הכתוב על הסדר עיי"ש, הרי דס"ל דבדאורייתא אין חילוק בין לכתחלה לדיעבד אלא דבשניו סדר לא הקפיד הכתוב לעכב.

וכ"כ בספר מהר"ם חלואה עמ"ס פסחים (דף מ"ד) ד"ה ורבנן גיעולי, דמה"ת נוטל"פ מותר אפילו לכתחלה דהא מדאורייתא אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד, ורק מדרבנן הוא דלכתחלה לא עיי"ש, וכן מבואר בריטב"א עמ"ס סוכה (דף י"א): ד"ה ואי, דאמרינן שם אלא הא דתניא לולב מצוה לאגדו ואם לא אגדו כשר, אי ר' יהודה כי לא אגדו אמאי כשר אי רבנן אמאי מצוה, וכתב הריטב"א וז"ל, פ"י דליכא למימר דמצוה לאוגדו לכתחלה מה"ת אלא דיעבד אם לא אגדו כשר, דהא כל בדאורייתא לא שאני לן בין לכתחלה בין בדיעבד, ופרקינן דהיינו מצוה מדרבנן משום שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עיי"ש, וכ"כ בספר הכריתות (לשון לימודים שער א' אות כ"ג) דשנה עליו הכתוב לעכב לא בעינן אלא בקדשים, אבל בכלהו אינך מילי בחד קרא סגי לעכב עיי"ש, ועיין בברכי יוסף חיוור"ד (סי' א' אות כ') דבפר"ח (ק"א בריש ההשגות על בית הלל) כתב דמדאורייתא ליכא לפלוגי בין לכתחלה לדיעבד, וכ"כ בשו"ת מהריט"ץ (סי' רל"ז ורל"ח) ומהר"א ששון (סי' צ"ז) ובלחם משנה בהל' עדות (סוף פ"ו) ובשו"ת פני משה (ח"א סי' ג'), אמנם הראנ"ח ח"ב (סי' נ"ב) לא פסיקא ליה הכי, וכן נראה מדברי הבית יוסף (ח"ו"מ סי' ד') עיי"ש בדבריו, והאריכו האחרונים הרבה בזה.

מצות קידוש עיי"ש, וכיון דהוה לצורך מצוה שפיר היה מותר לבטל אף לכתחלה.

ולכאורה יש להעיר, לפימש"כ בשו"ת אוהל יהושע ח"ב בסוה"ס (בדורש לחנוכה), דאי נימא דבמצות שמקבל שכר בעוה"ז אמרינן דמצות ליהנות ניתנו, א"כ בכהנים שהם מקבלי שכר מאת הקב"ה חלף עבורתם, וכדכתיב כי שכר הוא לכם חלף עבורתכם, א"כ ראוי שנאמר בכהנים דמצות ליהנות ניתנו עיי"ש, ועיין בשו"ת אבני ציון ח"א (סי' י"ז-י"ח) שחידש כן עפימ"ש החת"ס ז"ל בתורת משה (פ' פנחס) דכהנים הנגשים אל ה' ושמעו מפי הגבורה כל העשרת הדברות איכא שכר גם בה"ע עיי"ש, וכיון דבכהנים אמרינן מצות ליהנות ניתנו, ואיתא במדרש דאדה"ר היה כהן, ובכהן דאמרינן דמצות ליהנות ניתנו שוב היה אסור לבטל אף לצורך מצוה.

אך י"ל, טפימש"כ בהואיל משה פ' אמור (אות קל"ז), דיח להביא ראיה דגם בכהנים אמרינן דמצות לאו ליהנות ניתנו, דאיתא בחולין (דף י"א), מנא הא מילתא דאמור רבנן זיל בתר רובא (ברובא דליתיה קמן), רבה בר רב שילא אמר אתיא מפרה אדומה דאמר רחמנא ושחט ושרף, מה שחיטתה כשהיא שלימה, אף שריפתה כשהיא שלימה (שלא ינתחנה), וליחוש דילמא טרפה היא, אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא וכו' עיי"ש, ובשו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' ל"ח) הביא קושיא בשם הגאון אבד"ק שברשי"ן זצ"ל, דלפי"ז האיך יכולין להזות מאפר פרה, דהלא מבואר במסכת פסחים (דף כ"ב) דלר"ש גיד הנשה אסור בהנאה עיי"ש, וכיון דצריך לשורפו כשהיא שלימה, לא היו יכולין ליקח הגיד הנשה, וכיון ששרפוהו יחד עם הגיד הנשה שאסור בהנאה, והוי מן הנקברין שאפרן אסור, ואיך יכולין להזות מאפר הפרה כיון דנתערב בו אפר גיד הנשה בשעת השריפה, ונאסר כל האפר בהנאה, ואיך יכולין ליהנות ממנו ולהזות מאפרו, ואין לומר דהאפר של גיד הנשה בטל ברוב האפר של הפרה, דהא ר"ש ס"ל דס"ל דמין במינו לא בטל, עיין בר"ש מס' טבול יום (פ"ב מ"ג), וכיון דהאפר נתערב ולא בטל, איך יכולין ליהנות ממנו ולהזות, הרי אסור בהנאה.

וביותר קשה לפי"מ דמוקי הירושלמי במסכת פסחים (פ"ב ה"א) הך דשולח אדם ירך לנכרי, דזהו דוקא בגיה"נ של נבלה, אבל בגיד הנשה של כשירה לכו"ע אסור בהנאה עיי"ש, א"כ גם לדידן קשיא כיצד משכחת לה הזאת אפר פרה והרי אסורה בהנאה, דאין לומר דנתבטל ברוב, דהא בקדשים לא מהני ביטול, כמש"כ באתון דאורייתא (כלל ג), לפימש"כ הש"ך יור"ד (סי' קי"ט סי"ק י"ב) דבלא נודע התערבות לא שייך ביטול, ומקורו מהירושלמי מסכת ערלה (פ"ב ה"א) ושם איתא דבעינן דווקא ידיעת בעלים, א"כ בהקדש דהגבוה הם בעליו והגבוה יודע איזה הוא ההקדש ואיזו הוא החולין, א"כ שפיר ראוי לומר שלא יהיה ביטול להקדש עיי"ש, ולפי"ז קשה כיצד אפשר להזות מאפר הפרה הרי נהנה מאיסור הנאה עכ"ק.

ובס' מאה שערים (שער ל"ד) כתב דזה אי שייך בדאורייתא לחלק בין לכתחלה ודיעבד תליא בפלוגתא אביי ורבא הנ"ל אי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני או לא מהני, דרבא דס"ל דלא מהני משום דמה דאמרה תורה שלא לעשות אפילו בדיעבד לא מהני, לדידיה אה"נ דהיכא דאמרה תורה לעשות הוי לעיכובא דלא שייך לחלק בתורה בין לכתחלה ודיעבד, משא"כ אביי דס"ל אי עביד מהני, דאעפ"י דהתורה אסרה מ"מ בדיעבד מהני, כמו כן שייך לומר במקום שאמרה תורה לעשות דיתכן דהו"ל רק לכתחלה ובדיעבד יצא בלא"ה.

והוכיח כן מדברי הרשב"א בקידושין (דף ס"ז:) דהגמ' מיבעי לן מנלן דהיכא דאין קידושין תופסין אמרינן דהוולד ממזר, ומייתי מדכתיב ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר, לאחרים ולא לקרובים, מתקיף לה ר' אבא ואימא לאתר ולא לבן, ומשני בן בהדיא כתיב ביה לא יקח איש את אשת אחיו אחר למה לי שמע מינה לאחרים ולא לקרובים, ואימא אידי ואידי לבן הא לכתחלה והא דיעבד, והקשה הרשב"א מאי פריך דהוי רק לכתחלה, הא כיון דלכתחלה אסור גם בדיעבד לא מהני, דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני עיי"ש שמתרן דס"ד למילף מאלמנה לכה"ג, דבזה אי עביד מהני כדגלי קרא וכדדריש בסוגיא דתמורה שם, הרי דנחית להכי דאי נקטינן כרבא דאמר אי עביד לא מהני אין לחלק בין לכתחלה לדיעבד עיי"ש במאה שערים ועיין בלקח טוב ריש כלל ה'.

ובס' פתח האהל אות ד' (דף י"ח: מרפה"ס) כתב, דלכן ביקש אבשלום להרוג את דוד אביו, דנודע דדוד המלך ע"ה היה גלגול אדה"ר, דאדה"ר נתן ע' שנים משנותיו לדוד המלך, ומכיון דע"י שאדה"ר אכל מעץ הדעת נקנסה מיתה לכל העולם, נתחייב מיתה בכך, ומשו"ה חפץ להרוג לדוד דהוא שופריה דאדה"ר, כדין גואל הדם דקיי"ל שהבן נעשה גואל הדם לאביו עיי"ש.

והנה הקדמונים כתבו דאדה"ר לא חטא באכילת עץ הדעת משום שביטל העץ הדעת ברוב (עיין ביושב אהלים דף ה' מרפה"ס), והקשה בכסף נבחר עה"ת (פרשת וירא) דהא קיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה עכ"ק.

ובהואיל משה שמות (דרוש ד' לפסח) כתבנו לתרץ, לפמ"ש הב"ח בהל' סוכה (סי' תרכ"ז) באילן שע"ג הסוכה שאפשר לערבו ולבטלו ברוב סכך, ולכאורה קשה דהא אין מבטלין איסור לכתחלה, והביא הב"ח מהראב"ה לתרץ דדוקא בדבר שנהנה ממנו שייך הדין דאין מבטלין איסור לכתחלה, משא"כ לצורך מצוה י"ל דשפיר מבטלין איסור לכתחלה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו עיי"ש, ואיתא במד"ר (בראשית י"ט) ותיקח מפריו ותאכל, אמר ר' איבו סחטה ענבים ונתנה לו עיי"ש.

וכתבו המפרשים [עיין בעיר דוד (אות רט"ו) ובתורת מהרי"ן (פ' בראשית)] דלכן סחטה לו ענבים, משום דהיה צריך להיין לקיים

והמלקות בא על המחשבה והזדון הרע, אלא דאם אינו עושה מעשה כלל הו"ל לאו שאין בו מעשה ולא לקי, משא"כ כאשר היתה שם מעשה עם המחשבה אף שלא הועילה המעשה, מ"מ שפיר לקי על המחשבה והזדון הרע לבד במה שעבר אמירא דרחמנא, ולזה שפיר די כל שעושה מעשה כל דהו אף שאין במעשהו כלום.

ולפי"ז כתב שם בבית האוצר לבאר פלוגתת רבא ורב אשי הנ"ל, דרבא לא מצריך בעידנא בדחיית עשה ל"ת, ורב אשי מצריך שיהא בעידנא, דרב אשי ס"ל כאביי דהמעשה בעצם היא העבירה, וע"כ אין לעבור על הל"ת רק כבשאותו מעשה עצמו מקיים מיד את העשה, שאז נהפך מעשה העבירה למעשה מצוה, משא"כ כשעובר על הל"ת לפני קיום המצוה, הרי חסר עיקר הכח המדחה שהוא מעשה העשה עדיין, ואי מה שהוא חושב שעושה המעשה וקוצץ הנגע כדי שיוכל לקיים המצוה אח"כ, בכך לא סגי כיון דעיקר האיסור הוא מעשה העבירה והרי במציאות הוא עושה מעשה עבירה, ואין בכח מחשבתו שהוא חושב לקיים אח"כ מ"ע, להתיר את האיסור ולהפוך את מעשה העבירה לרשות, דאין המעשה נגזרת אחרי מחשבתו להתיר האיסור שבה במה שהוא חושב עליה שעושהו עבור הכשר מצוה, ולכן אמרינן דהא דעדל"ת היינו רק באופן שמקיים מ"ע ובאותו שעה עצמה עובר על הלאו דאז נהפך מעשה העבירה למצוה.

משא"כ רבא קאי לשיטתיה דס"ל דלקי משום דעבר אמירא דרחמנא, והיינו דס"ל דכל העבירה הוא המחשבה והזדון לעבור, אלא דבעינן שיהיה שם מעשה עם המחשבה כדי שלא יחשב לאו שאין בו מעשה, אבל עיקר העבירה הוא אך המחשבה והזדון הרע, ולכן כל שעובר על ל"ת ובמחשבתו וכוונתו עושה רק כדי לקיים מ"ע, א"כ הרי איכא כאן עיקר כח המדחה במחשבתו שעושה ככוונה טהורה ולא ח"ו לעבור את פי ה', וליתא לעיקר העבירה, ולכן ס"ל לרבא דעדל"ת אמרינן אעפ"י דלא הוי בעידנא עכ"ד, מבואר מזה דאי אזלינן בתר המעשה אז בעינן בעידנא, ואי אזלינן בתר מחשבה אז לא בעינן שיהא בעידנא.

ובזה יבואר שפיר מאמר הגמ' הנ"ל, דעד השתא לא בא חושי להוכיח את דוד על שנשא יפת תואר, משום דאפשר דמה"ט לא חשש דוד, דס"ל דהתורה התירה יפ"ת בהיתר גמור, דלא מחלקינן בין לכתחלה ודיעבד, אך עתה כשאמר לו דוד מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב שאעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא, דלא יתלו לומר שרובשלום הרגו כדין מצד גואל הדם בשביל חטאו של אדה"ר דגרם מיתה לעולם, דזה אינו, דהלא יש לאדם הראשון אמתלא באכילת עץ הדעת דאכלו על ידי ביטול, ומותר לבטל איסור לכתחלה לצורך מצוה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואף בכהנים אמרינן דלאו ליהנות ניתנו, כדמוכח מפרה אדומה וכנ"ל, דאי"ל דאע"ג דאפר

ותי' בשו"ת אבני ציון לפי"מ דמבואר בר"ה (דף כ"ח.) דהמודר הנאה ממעין טובל בו טבילה של מצוה, שאין כאן אלא הנאת קיום המצוה ומצות ללה"נ, וא"כ אף דהאפר נאסר בהנאה עכ"ז מותר להזות בו כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו עכ"ד, וא"כ לכאורה מוכח מכאן דגם בכהנים אמרינן מצללה"נ, דאל"כ קשה היאך אפשר להזות מאפר פרה אכהנים.

אך בשו"ת אבני ציון (ח"ג בפתיחה) כתב לתרץ קושית הרה"ג משברשין זצ"ל, דהיה מקום לומר דאע"ג דאפר הפרה נאסר בהנאה מ"מ יכולים הכהנים להזות בה מדין עשה דוחה ל"ת, דהרי מצוה על הכהן לטהר עצמו כדי שיכול לעשות העבודות ולאכול בקדשים, ואמרינן דאתי עשה דעבודה במקדש ודחי איסור הנאת אפר גיד עיי"ש, ולפי"ז שוב י"ל דבכהנים אמרינן מצות ליהנות ניתנו.

אך לפימש"כ (שם), די"ל דלא שייך לומר בזה עשה דוחה ל"ת כיון דלאו בעידנא הוא, דהרי הזאת מי חטאת אינו מצוה מצד עצמו רק שעל ידה יוכל הכהן לעשות עבודה במקדש ולאכול בקדשים, וכה"ג דלא הוי בעידנא לא אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ובע"כ מוכח דגם בכהנים אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו.

והנה זה אי אמרינן עדל"ת רק היכא בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, מבואר במסכת שבת (דף קל"ב:) דהיא פלוגתא דאמוראי, דרב אשי הוא דמשני לה דהיכא אמרינן עדל"ת כגון מילה דצרעת אי נמי ציצית וכלאים דבעידנא דמתעקר לאו קא מקיים העשה וכו', ורבא אמר דלכן צרעת לא דחי עבודה משום דאכתי גברא לא חזי עיי"ש, משמע דרבא ליי"ל הך כללא דעדל"ת לא אמרינן אלא אם כן הוה בעידנא, וכ"כ בחידושי אבן העזר שם, ובחידושי ברוך טעם דין עדל"ת (דף כ"ז ע"ד מדרפה"ס) עיי"ש, ועיין במל"מ בהל' טומאת הצרעת (פ"ה-ה"ה בסו"ד) דהרמב"ם לא הביא בשום מקום הך דאין עדל"ת אא"כ הו"ל בעידנא עיי"ש.

והנה הגר"י ענגיל זצ"ל בבית האוצר (ח"ב דף ג.) מערכת ב' כלל ג' ד"ה עי"ל בהבנת, כתב דבר נפלא לבאר מחלוקת רבא ורב אשי הנ"ל, בהקדם מה שהאריך במקום אחר, והזכירו גם בספרו ציונים לתורה (כלל ג' דף ה:), לבאר פלוגתת אביי ורבא במסכת תמורה (דף ד:), לגבי כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד ועבר ועבד אם מהני, דאביי ס"ל דאי עביד מהני, דאי לא מהני אמאי לקי, ורבא ס"ל דלא מהני והאי דלקי משום דעבר אמירא דרחמנא עיי"ש, וביאר דענין פלוגתתם דאביי ס"ל דחומר העבירה הוא בעצם המעשה, ועל עצם מעשיו הרי הוא לוקה ולא על המחשבה והזדון הרע, וע"כ ההכרח לומר שתועיל מעשיו, דאי לא מהני מעשיו לא עשה כלום, דעיקר המעשה הוא תועלתו ופעולתו, וכל דלא אהני מעשיו אין במעשהו כלום ואין ראוי שילקה, ורבא ס"ל דעיקר העבירה

אך איתא במסכת עבודה זרה (דף ג.) לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר, למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו וכו', ובאים העכו"ם ואומרים לפני הקב"ה, רבש"ע, ישראל שקיבלה היכן קיימוה וכו', אמר להם הקב"ה, שמים וארץ יעידו בהם שקיימו את התורה כולה, אומרים לפניו, רבש"ע, שמים וארץ נוגעים בעידות, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ואמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי, מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני אחזיר אתכם לתוהו ובהו וכו' עיי"ש.

וכתב רש"י^ל, ה' דהששי יתירה וכתבה בסוף מעשה בראשית לדרשה זו והכי משמע ויהי ערב ויהי בקר יום השישי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל התורה עיי"ש, לפי"ז קאי אם לא בריתי על התורה, אכן להך ילפותא דילפינן מיניה דמוסיפין מחול על הקודש, הא דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה, רוצה לומר דקאי על המילה, די"ל דהעולם קאי על זכות דמילה כדאיתא בילקוט שמעוני פרשת לך לך (אות פ"א).

והנה כוונת השואל ששאל שאלה זו תינוק שנולד כשהוא מהול מהו שיהא מותר למול אותו, אפשר דשאלתו היה מהו שיהא למול בשבת, דלשון אם מותר משמע דקאי על איסור שבת, או אפשר דקאי בחול, ומשום חשש סכנה פן נעשה כרות שפכה, וכמעשה דמסכת שבת (דף קל"ה).

והשתא ניחא, מכח מצות שילוח הקן נולד לו ספיקא דהאי דינא, אם תינוק שנולד כשהוא מהול אם מותר למול אותו, בשלמא בלא זאת לא רצה לשאול דסבר דאסור דיש לחוש לסכנה, ומהיכי תיתי דיהא מותר למול אותו, אבל כהיום דכתיב גבי שילוח הקן למען יאריכון ימך, קשה, אם אמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ועלה ושלח את האם, ובחזירתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה, אלא צריך לומר דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אך קשה קושית המפ' דחזינן כמה צדיקים דיש להם עולם הזה, וצ"ל דהוי כעין מוסיפין מחול על הקודש, וקשה מנלן, וצ"ל משום דכתיב ה"א יתירה, וא"כ תו לא מצית אמרת דיום השישי קאי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית וכו', דהא צריכנא האי פסוקא לדרשא קמא דמוסיפין מחול על הקודש, ומעתה ליכא למימר דקרא אם לא בריתי וגו' קאי על התורה דוקא, אלא יש לומר דקאי על המילה, א"כ דמילה הוא דבר גדול שעל ידו קיים העולם, לכך שאל אפילו שנולד כשהוא תינוק מהול אם מותר למול אותו, אפילו דיש לחוש מפני חשש סכנה או לחלל את השבת, משום דהעולם עומד על מצות מילה, עכ"ד הכסף נבחר.

הפרה נאסר בהנאה מ"מ יכולים הכהנים להזות בה מדין עשה דוחה ל"ת, דו"א דהלא ל"ה בעידנא, ומעתה מוכח דרוד ס"ל דאזלינן בתר מעשה, וס"ל אי עביר מהני, ומדאורייתא מחלקינן בין לכתחלה ודיעבד, ומעתה י"ל דגם יפ"ת לא התירה התורה אלא בדיעבד כנגד היצר הרע, ולכן שאל לו מאי טעמא קנסיבת יפת תואר ודו"ק.

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים: ואיתא במדרש רבה (פרשה ו-א) הלכה, תינוק שנולד כשהוא מהול מהו שיהא מותר למול אותו, כך שנו חכמים תינוק שנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית מפני בריתו של אברהם, ומנין אתה למד מן התורה, שנאמר המול ימול יליד ביתך ומקנת כספך, ד"א, המול ימול אל תהי קורא בו אלא שתי מילות מילה ופריעה וכו' עיי"ש, ותמוה שייכות הלכה זו לפסוק הנ"ל.

והנבס"ד, עפימ"ש כ בספר כסף נבחר (בפרשתן) לבאר דברי המדרש, דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחייית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך עיי"ש, ולפי"ז ילפינן משילוח הקן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא.

וכבר הקשו המפרשים דהלא חזינן כמה חסידים וחסידות בעולם דיש להם עושר וכבוד וכל טוב, ותירצו דכל הטוב שמשפיע להם הוי כמו שמוסיפין מחול על הקודש, ככה הקב"ה משפיע להם שפע בהאי עלמא, אך קשה מנלן דמוסיפין מחול על הקודש, וצ"ל דיליף לה כדאיתא במד"ר (פרשה י"ט-י"ה), ויהי ערב ויהי בקר יום השישי, א"ר יודן, זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום השישי עיי"ש, ופירשו המפרשים דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד.

תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' עיי"ש.

אך י"ל דזה אי דרשינן קרא דאם לא בריתי וגו' על מצות מילה או על לימוד תורה תליא בהא, דאיתא במסכת קידושין (דף מ), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול עיי"ש, ואיתא בכראשית רבה (פרשה א-ד) בראשית ברא אלקים, ר' ברכיה אמר, בזכות משה שנאמר וירא ראשית לו עיי"ש, ולהלן (פרשה י"ב-ט) איתא אמר רבי יהושע בן קרחה, בהבראם, באברהם בזכותו של אברהם עיי"ש.

ובספר בגדי אהרן פרשת בהעלותך (פ"ה) כתב, דפלוגתא המדרשים אם העולם נברא בזכות אברהם, או בזכות משה, תליא אי מעשה גדול או תלמוד גדול, דאי ס"ל בזכות אברהם נברא העולם אז י"ל דמעשה גדול, ועיקר המעשה נודע על ידי אברהם, ולכן ס"ל בשביל אברהם נברא העולם, ואי ס"ל תלמוד גדול, וקבלת התורה היתה על ידי משה, ולכן ס"ל בשביל משה נברא העולם עכ"ד, ולפי"ז י"ל דבזה תליא אי הקרא אם לא בריתי קאי על תורה או על מצות מילה, דאי ס"ל תלמוד גדול אז י"ל דקאי על תורה, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול אז י"ל דקאי על מצות מילה.

ובספר חכמת התורה פרשת וישלח (דף תנ"ט) כתב, דזה אי צריך להטיף ממנו דם ברית או לא, תליא בחקירת הקדמאי במהות מצות מילה, אם הוא מניעת הערלה שתהא הערלה מוסרת מגופו, או מעשה המילה לכרות הערלה, דאי ס"ל דמצות מילה הוא שהערלה תהא מוסרת מגופו, ולפי"ז י"ל דהנולד כשהוא מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית, משא"כ אי ס"ל דהמצוה היא מעשה המילה לכרות הערלה, אז י"ל דגם בנולד מהול צריך להטיף ממנו דם ברית עיי"ש.

ועיין בשו"ת בן פורת (ח"א ס' ב' אות ד') שכתב לבאר פלוגתא הרמב"ם והראב"ד בה' מילה (פ"א ה"ה) מתי איכא עונש כרת במילה, דהרמב"ם ס"ל דזהו רק כשעברו כל ימיו ולא מל, והראב"ד ס"ל דבכל יום ויום שאינו נימול עומד באיסור כרת עיי"ש, דתליא בזה, דא"א דעיקר מצות המילה שתהא הערלה מוסרת ממנו, או מסתבר כהראב"ד דכל יום שלא הוסרה הערלה מגופו הרי הוא בכרת, דאפילו ימול את עצמו לאחר זמן מ"מ בכל רגע ורגע שלא הוסר הערלה עבר על איסור כרת, משא"כ א"א דמצות מילה הוא מעשה המילה, א"כ אה"נ שמחוייב למול את עצמו תיכף ומיד, אך עדיין אינו בכלל חיוב כרת, ורק כשעברו כל ימיו ולא מל אז הוא בעונש כרת, וכל זמן שהוא חי ולא מל את עצמו לא הוה בכלל כרת כיון דאין עיקר המצוה הסרת הערלה עיי"ש.

ועפי"ז י"ל, עפ"מש"כ בספר חנוכת התורה (פרשת יתרו) להעיר בהא דאמרינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, הרי איתא במדרש רבה פרשת משפטים (פרשה ל-ט), מגיד דבריו ליעקב אלו הדברות, חוקיו ומשפטיו לישראל אלו המשפטים, לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמות ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור (ולכן נקראו חוקיו ומשפטיו שכביכול הוא עצמו משמרו) וכו' עיי"ש, וכן איתא בירושלמי ראש השנה (פ"א ה"ג), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר גזירה, רצה מקיימה (הוא עצמו שאין גזירותיו אלא על אחרים), רצו אחרים מקיימים אותה (אלו הגזירות אינן מקיימן אותה אלא אחרים מקיימן אותה), אבל הקב"ה אינו כן, אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמרו את משמתי אני ה', אני הוא ששימתי מצותיה של תורה תחילה וכו' עיי"ש, הרי דהקב"ה מקיים מצות התורה, וא"כ כיון דהתורה הזהירה לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר וביומו תתן שכרו, האיך הקב"ה משהה שכר המצוות לעוה"ב, הא אית ביה משום כל תלין עיי"ש.

ובספר תולעת השני (דף קס"ד) כתב לתרץ, הלאו דכל תלין לא שייך לגבי קיום המצות, מפני שאין אדם בעולם שיוכל לגמור כל מלאכת ה', כמש"כ בקרית ספר מהמבי"ט (הקדמה פ"ו), שהאר"ך לחקור בענין חיוב התרי"ג מצות שנראה שאפשר לאיש אחד לקיים כל מצות עשה ול"ת, וזה אינו, כי אם נחפש המצוות אחת לאחת למצוא חשבון, נמצא כמה מצות שאינם על כל איש ואיש אלא על הציבור, וכמה מצות שהם חובה אם יעשה פעולה פלוני או ימצאהו דבר פלוני וכו', ולעולם א"א שיקיים כל רמ"ח מצות עשה, ואפילו הוא מלך או כהן שנתוספו בהן הרבה מצות וכו' עיי"ש, ודין שלנו לגבי קודשא בריך הוא הלא הוא כמי שקיבל מלאכה בקבלנות שאין לו שכר אלא כשגמר כל מלאכתו, דהרי שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, ולכן כשנגמור לקיים כל התורה אז מגיע לנו שכר, וכיון שזה אי אפשר ממילא דליכא שום תביעה לקבלת שכר עיי"ש.

אך בספר מתת י-ה (פרשת בהעלותך) כתב ליישב קושית המפ' דאיך אפשר לאדם אחד לקיים כל התרי"ג מצות, די"ל דכמו שאמרו חז"ל במסכת מנחות (דף ק"י) כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה עיי"ש, א"כ כמו כן יש לומר דע"י עסק לימוד התורה יוכל לקיים כל התרי"ג מצוות, אך כתב דזה תלוי אי מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאי אמרינן תלמוד גדול ממעשה שפיר יכול לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י לימוד, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד אז צריך לקיים המצוות בפועל ממש עיי"ש.

ואיתא במסכת נדרים (דף ל"ב), גדולה מילה שאלמלא מילה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, ופליגא אדר' אליעזר, דאמר גדולה

וכתב עוד (ע) לבאר בזה דברי המדרש הנ"ל, ושמרתם את בריתי ר' אליעזר אומר זו ברית שבת וכו', ר"ע אומר זו ברית מילה וכן הוא אומר אם לא בריתי יומם ולילה וכו', דנחלקו ביסוד מצות מילה, דר"א אינו רוצה לפרש דבריתי היינו מילה דכיון דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה ואי ברית היינו מילה הלא מעשה המילה אינו נוהגת רק ביום ולא בלילה ובקרא כתיב יומם ולילה ומזה הוכיח דהכוונה הוא על שבת דנוהגת ביום ובלילה, אולם ר"ע ס"ל דיש לפרש בריתי על ברית מילה כיון דברית מילה שייך ביום ובלילה, דמצוה מילה הוא מניעת הערלה מגופו וזהו בין ביום ובין בלילה, משא"כ ר"א ס"ל דמצוה מילה הוא מעשה המילה וזהו נוהג רק ביום, עיי"ש.

ומעתה מבואר שאלת המדרש, כיון דמכאן מוכח דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והטעם הוא משום דבני ישראל יש להם דין קבלנות וכיון דאי אפשר לקיים כל התרי"ג מצות ליכא שום תביעה לקבלת שכר, ומינה דמעשה גדול מתלמוד, וי"ל דקרא אם לא בריתי וגו' קאי על מצות מילה, ומצות מילה הוא מניעת הערלה מגופו, ולכן נסתפק בנולד מהול אי צריך להטיף ממנו דם ברית ודו"ק.

וכזה יש להסתפק בכוונת המשנה, עפ"מ שחקר בבן איש חי (בסוף כרך א-ב בקונטרס שני אליהו דרוש ח' ד"ה ועתה), אם בכל המצוה נתכוון לשמה אמנם היה לו גם תערוכת כוונה שלא לשמה, וכגון מצות עונג שבת ואכילת מצה ליל פסח שיש בהם הנאת הגוף ונתכוון בהם בשביל מצוותו יתברך שמו וגם התכוון שיהנה גופו, מי אמרינן דכיון דמכוון לשם מצוה לא משגחינן בתערוכת זו של כוונת ההנאה, או דילמא דהתערוכת הכוונה להנאת גופו עושה פיגול בהמצוה עיי"ש.

וכזה יש להסתפק בכוונת המשנה, אי הכוונה הוא שצריך לעשות ממש בלתי לה' לברו, וכל שאין תוכו כברו דהיינו שאין כל לבו ומחשבתו לשמים הו"ל בגדר שלא לשמה, או דאפילו אם מכוון להנאת עצמו ולתועלתו, מ"מ כל שמכוון גם לקיים מצות השי"ת ולעשות נח"ר ליוצרו שפיר דמי, דהאיסור ליכא רק היכא דעושה רק להנאת עצמו בלבד ואינו מכוון כלל לעשות מצות השי"ת.

1

ובספר נפש יהונתן, דהני ב' דרשות פליגי בדרשת הקרא אלה המצוות, דאיתא בירושלמי מסכת חלה (פ"א ה"ה) ובמסכת שבת (פ"ג ה"ג), מצה גזולה אסור לברך עליה, אמר ר' הושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה', (וזה גזול ומברך עליה נאץ ה'), א"ר יונה הדא דתימר בתחלה (קודם שקנאה ביאוש ושינוי), אבל בסוף (לאחר שקנאו מברך עליה), דמים הוא חייב לו, (שאין לו עליו אלא לשלם הדמים אבל המצה עצמה כבר קנאה והרי היא שלו), ר' יונה אמר אין עבירה מצוה, (כל שבא ע"י עבירה אינה מצוה, ואין לו לברך עליה), ר' יוסי אמר אין מצוה עבירה (דכל שהוא מקום מצוה אין העבירה מעכב מלברך עליה), א"ר אילא אלה המצוות, אם עשיתן כמצותן הן מצוות, ואם לאו (אלא שבאו לידך ע"י עבירה) אינן מצוות (וכו' יונה הוא דס"ל שאין מברכין על מצהב"ע) עיי"ש, וכן איתא בירושלמי מסכת חלה (פ"א ה"ה) עיי"ש.

ואיתא במסכת יבמות (דף ע"א:), אמר רבה בר יצחק אמר רב, לא ניתנה פריעה לאברהם אבינו, שנאמר (יהושע ה-ב) בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים ושוב מל את בני ישראל שנית, ודלמא הנך דלא מהול דכתיב (שם פסוק ה) כי מולים היו כל העם היצאים וכל העם הילדים במדבר בדרך בצאתם ממצרים לא מלו וכו' ובמדבר מ"ט לא מהול וכו' עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דפליגי בזה, דבמסכת מגילה (דף ב:) ילפינן מקרא דאלה המצוות, דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, עפי"ד הגמ' הנ"ל דיהושע נצטווה על מצות פריעה, ובתוס' שם (ד"ה לא) הקשו דהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, וכיצד חידש יהושע מצות פריעה עיי"ש, ונמצא דאי ס"ל דמצוות פריעה יהושע תיקנה ולא ילפינן לה מהמול ימול, אז עכצ"ל דהקרא דאלה המצוות אתיא למצהב"ע דפסול מה"ת, ולא להא דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אמנם אי דרשינן המול ימול למצוות פריעה ולא אמרינן דיהושע תיקנה אז י"ל דמצהב"ע דרבנן, והקרא דאלה המצוות אתיא דאין נביא רשאי לחדש דבר עיי"ש.

ומעתה מבואר דברי המדרש, כיון דמוכח מכאן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דעשיית המצוה בעינן שיהא רק לשם שמים ולא לקבלת שכר, ומעתה ס"ל דבהנאת הגוף בהדי מצוה אמרינן מצות ליהנות ניתנו, ומעתה ס"ל מצהב"ע מדרבנן, ולא אתיא קרא דאלה המצוות למצהב"ע, רק להא דאין נביא רשאי לחדש דבר, וע"כ דמצות פריעה כבר נצטווה, ולי"ל קרא על תינוק שנולד מהול, וא"כ י"ל דתינוק דנולד כשהוא מהול א"צ להטיף ממנו דם ברית, ולכן שואל כעת המדרש הלכה תינוק שנולד כשהוא מהול מהו שיהא צריך למול אותו ולכן נסתפק בזה ודו"ק.

מבואר מזה דהשבות יעקב ס"ל דאף לאבא שאול אם מכוון להנאת עצמו ג"כ, מ"מ כיון שמכוון גם לקיים מצות ה' ולעשות נחת רוח להשי"ת מקרי לשמה, דרק היכא דעושה רק להנאת עצמו בלבד ואינו מכוון כלל לשם מצות השי"ת אז מקרי שלא לשמה, ואף להדברי חיים דבעינן שיקיים רק לשם ה', זהו דוקא אצל מצות יבום, משא"כ בכל המצוות אם מכוון לשם ה' וגם להנאת עצמו עלתה המצוה כראוי.

אך זה תליא בפלוגתת הראשונים אי גם בהנאת הגוף בהדי מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות נתנו, דהר"ן בנדרים (דף ט"ו:) אהא דאמרינן התם באומר הנאת תשמישך עלי שאסור בה כתב וז"ל, וא"ת וכי אמר הנאת תשמישך אמאי מיתסר והא מצות לאו ליהנות נתנו, וי"ל דכי אמרינן מצלה"נ הנ"מ לומר שאין קיום המצוות חשוב הנאה, אבל מ"מ אי מיתנהי גופיה בהדי דמקיים מצוה הנאה מקרי, ומשו"ה אמרינן בר"ה (דף כ"ח:) הנודר הנאה מן המעיין טובל בו בימות הגשמים אבל לא בימות החמה עכ"ל, הרי דהר"ן ס"ל דהנאת הגוף בהדי מצוה מקרי הנאה ואסור, אמנם הרשב"א תירוץ קושית הר"ן באופן אחר ומשמע דס"ל דאף בהנאת הגוף בהדי מצוה אמרינן מצלה"נ והאריכו בזה האחרונים.

ונודע קושית שו"ת ברית אברהם (תארו"ח סי' ג), דלשיטת הרשב"א דאף בהנאת הגוף בהדי מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, א"כ למה לן הסמוכין דלא תלבש שעטנז וגו' גדילים תעשה לך להתיר כלאים בציצית כמבואר במסכת יבמות (דף ד:), והרי כלאים אינו אסור רק בהנאת לבישה כמבואר במסכת יבמות (דף ד:), ועיין ברמ"א חיוור"ד (סי' ש"א סי' טו), וא"כ כשמקיים מצות ציצית לא נחשב הנאת הגוף להנאה וליכא עבירה כלל.

וכתב לתרץ, לפי"מ דקיי"ל דמצוה הבאה בעבירה אינו יוצא מה"ת, א"כ אי לא התירה התורה, הו"א כיון דאיכא עבירה אינו מקיים המצוה כלל דהוה מצוה הבאה בעבירה, ול"ה הנאת הגוף בהדי מצוה דהא ליכא מצוה כלל, ע"כ צריך לן הסמוכין מן התורה להתיר כלאים בציצית עכ"ד.

מבואר מדבריו דאי ס"ל מצוה הבאה בעבירה מה"ת הוא, שפיר י"ל דהסמוכין דכלאים בציצית אתיא לומר דאמרינן עדל"ת ולא הוי מצוה הבאה בעבירה, אבל אי ס"ל מצוה הבאה בעבירה הוא מדרבנן וליכא לתרץ כדברי הבר"א הנ"ל דהו"א דכלאים בציצית הו"ל מצוה הבאה בעבירה, א"כ בהכרח צ"ל דבהנאת הגוף בהדי מצוה לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו.

והבאנו מה דאיתא במדרש שני דרשות מקרא המול ימול יליד ביתך, אי דאתיא לתינוק שנולד מהול דצריך להטיף ממנו דם ברית, אי דאתיא למילה ופריעה, וכתב בספר כרם חמד (בפרשתן)

להערות: hoilmoshe@gmail.com